

Живимо у време насиља и насиљу времена. Уочљиво је да скоро сва друштва декларативно пропагирају ненасиље, а истовремено, стварају све погодније услове захваљујући којима насиље постаје привлачно за велики број људи; постаје застрашујућа појава, а наша цивилизација насиљничка. Насиље није само физичко; видљива је тиха, а најчешће отворена доминација насиља над душом и духовним вредностима. Штавише, насиље постаје симбол, добија одређено ритуално значење, постаје саставни део животног стила и филозофије младих људи. Не треба при том заборавити да оно фигурира и функционише као средство најразноврснијих облика **друштвене моћи**. Масовни медији, телевизија посебно, подстичу насиље и стимулишу агресивне поступке.

Агресија није само деструктивни принцип већ унутрашњи покретач развоја. Она може бити у мислима, вербална, усмерена према појединцу и објектима или изнутра према себи. Насиље је продужетак агресије физичким средствима, екстремни облик агресије нелегитимном или неоправдано употребом физичке или психичке снаге; може бити организовано, спонтано, ритуално а данас све више поприма **инструментални облик**. Агресија се разликује од мржње која осигуруја мотив за агресивни чин. Има мишљења да је човек најагресивнија животиња у свету: његову потребу за мучењем и убијањем многи сматрају урођеним својством. У савременој науци поред биолошких теорија које сматрају да су агресија и склоност према насиљу урођени постоје и **психолошке** теорије. Оне стоје на становишту да човек одговара агресијом само на ускраћивање и фрустрацију.

Социолошка теорија сматра да друштво ствара истинске прилике само за одређену групу која може задовољити своје потребе; остали, који то не могу, доживљавају неуспех и постају агресивни и насиљни. Истину о утроцима и токовима агресије треба тражити у игри биолошких својстава човека и биолошких и социјалних услова

његова живота. **Антрополошки** приступ у објашњењу насиља је веома плодоносан и он нас упознаје, пре свега с агресивним понашањем одраслих људи.

Агресија се повезује са низом феномена друштвених, биолошких, психолошких итд. Разматрања ове појаве коју све чешће сусрећемо у нашој невеселој и сивој свакодневници, креће се од става да је агресивност урођена нагонска потреба па до мишљења да је она само одговор на неповољне спољашње околности и да није нагонског порекла. Агресијом се данас описује такмичарски дух фудбалера (спорт је контролисана агресија), туче навијача али и крволовчна свирепост белосветских убица.

Ентони Стор запажа да су свакодневна терминологија и речи којима се служимо да опишемо интелектуалне напоре агресивне. Тако, нпр., са тешкоћама се боримо или се са њима хватамо у коштац; **овладавамо** предметом, рвемо се са тешкоћама које смо на крају успели да савладамо. Оштримо ум да постане бритак као сечиво, да бисмо могли боље да **раскомадамо** неку тешкоћу¹. Спортски језик је такође загађен агресивном терминологијом: био је то рововски рат између две екипе, противник је **разбијен** и тд.

Под агресијом се најчешће подразумава нагон за окрутношћу, жеља да се другом нанесе бол, или да се уништи објекат који се осећа као непријатељски. Агресија се, у извесном смислу, с правом види као природан нагон, али се не може поистоветити ка склоношћу за садизмом као ни са свесном окрутношћу. Са психолошког гледишта то није само одлика нагона за убијањем или разарањем; изврно она није ништа друго него унутрашње **средство за одржавање егзистенције**, јер постојање не значи само тежњу за задовољавањем, већ и настојање да се обиђу и савладају све препреке које се супротстављају задовољавању.

Две тешкоће и два озбиљна питања присутна су код истраживања агресије.

Прва тешкоћа је она коју уочава Ентони Стор; не постоји јасна граница између оних облика агресије и агресивности коју сви осуђујемо и оних којих се не смејемо одрећи ако желимо да опстанемо. Образлагање негативне и позитивне агресивности је проблематично јер се тешко могу препознати као чисте супротности, као два паралелна понашања, од којих је једно пожељно а друго непожељно. Таква гледишта о оправданој и неоправданој агресији су "контаминирана моралним дилемама да је једна врста понашања

¹ Видети - Е. Стор: Јудска агресивност, Београд, 1989, стр. 9.

прожета добром и друга злом.

Свака агресија није насиље, али је свако насиље агресија. Постоје различити начини испољавања агресије:

- агресија која се изражава само у мислима, када је човек раздражен, склон нападу на околину, али успева да кон тролише и уздржава агресивне подстицаје;
- вербална агресија, која се испољава кроз грдију,увреде, поруге или на неки други начин;
- агресија усмерена на предмете у којој се јасно препознаје манифестована склоност и жеља за деструктивним понашањем;
- агресија према другим особама у смислу њиховог повређивања и уништавања живота.

Насиље и агресија су обрасци понашања који се спонтано прихватају, што навијачи и чине.

Свака агресија није насиље, али је свако насиље агресија. Насиље је напад у којем се повређују особе, угрожава њихов живот или оштећују ствари (објекти). За хулигана се каже да је "разбијач стадиона".

Друга тешкоћа се огледа у разликовању агресије и насиља. Питање је: да ли су то идентични или различити појмови? Да ли је насиље продукт агресије, испољавање агресије као физичког акта? У одређеном смислу насиље је продукт агресије, мада је велика тешкоћа у томе што се и само насиље тумачи на различите начине, од тврђења да постоји само физичко (и да је сувишно рећи "физичко насиље" јер другог нема), па до најширих дефиниција насиља (символично насиље, насиље над вредностима, природом, насиље жеља итд.).

За ширу дефиницију насиља је карактеристично да се оно може изражавати "са стварном или умишљеном радњом, речима или без речи, с физичким деловањем, с штетом коју проузрокујемо себи или другима, с облицима које друштво или друштвене групе одобравају или не, где жртва за насиље зна или не зна" (Г. Шелинг).

Насилничко понашање је свако понашање које прети:

- употребом сile или њеном стварном применом;
- директним или индиректним угрожавањем или оштећивањем физичког и моралног интегритета личности (без обзира да ли је отворено или прикривено, бесмислено или безразложно), нелегалним и неовлашћеним уништавањем ствари.

Узроци насиља и агресије у спорту, данас се објашњавају на различите начине:

- 1) Немогућност да се оствари пуна животна егзистениција води у егзистенцијалну дезоријентацију и прибегавању средствима за постизање циљева која не наилазе на одобравање. Прихвате се један начин живота који сам себе изједа, јер остварења више немају никакав вредносни критеријум, срећа је увек негде другде, изван оствареног циља. Култура сиромаштва, велика незапосленост, као и мале шансе за друштвено напредовање, веома су битни узроци насиља и агресије. Није у питању само немање новца, већ и недостатак престижа и угледа. Међу насиљицима најчешћи су људи слабих изгледа да прибаве добра, која се у потрошачки настројеном друштву сматрају извором среће и благостања. Међутим, насиље се не може објаснити само културом сиромаштва. Неопходно је разматрање питања досаде (досадне егзистенције) и изгледа за друштвену покретљивост, чинилаца који оптерећују и угрожавају многе, пре свега младе људе. У нередима и насиљним поступцима не учествују само сиромашни, него и млади који имају "превише новца у джепу и превише пива у себи". Они из досаде, а други из очаја покушавају да свој живот учине занимљивим.
- 2) Поремећај у систему вредности, разарање, слом, њихово катастрофално стање доприносе да цветају агресија и насиље. Нехуманости и насиљу пророкује се велика будућност, али савремени свет би већ и сада требало да се замисли над оним што је и до сада дозволио и учинио. Агресивне и насиљне радње се награђују, па је извесно да ће им се прибегавати и у будућности. Уколико агресивни и насиљни поступци чешће доводе до успеха, мања је вероватноћа да ће се за достизање истога циља употребљавати неагресивни и ненасилни образац.
- 3) Девијантни модел агресију и насиље објашњава аномијом (безакоњем) и дезорганизацијом друштва. Друштвене норме не могу да обуздају индивидуалне амбиције. Тада се запада у стање аномије, коју карактерише одсуство кохезије и стање неравнотеже.

4) Агресија и насиље се објашњавају и поткултурним моделом, тачније субкултуром насиља, која постоји у облику вредности, уверења, ставова и образца понашања њених чланова. Одређеним субкултурним групама и њеним припадницима могу се приписати карактеристични обрасци понашања, при чему насиље и агресија могу бити такви облици који се допуштају. Субкултурни модел указује да је склоност ка насиљу ограничена на чланове изабране мањине, који живе у складу са насиљним обрасцем.

5) Колективно понашање и масовне психозе увек се везују за лоше понашање. Гомила је спремна на најбезумнија понашања јер је увек интелектуално инфериорнија од изолованог појединача. Наводећи карактеристике неорганизоване или обичне гомиле, МекДугал каже да је она прекомерно афективна, импулсивна, насиљна, нестална, недоследна, необично екстремна у свом деловању; при томе, она испољава само грубље емоције и мање фина осећања, крајње је сугестибилна, слабо расуђује, брзоплета је приликом доношења судова, лако бива понесена и вођена, недостаје јој самосвест, лишена је самопоштовања и осећаја одговорности и лако бива ношена илузијом о властитој моћи; с тога је склона свим манифестацијама какве очекујемо од сваке неодговорне и апсолутне сile. Њено понашање наликује понашању непослушног детета; она је налик понашању дивље животиње, а не људских бића.

6) Модел имитације (социјалног учења) стоји на становишту да се агресија и насиље уче. Бандурина теорија о социјалном учењу узима у обзир две врсте чинилаца: ендогене, које чини сам инстинкт агресије и егзогене, у које спадају одређени садржаји који се уче кроз изложеност, испробавају и понављају. Телевизија је ефектно средство социјализације, јер норме, вредности и ставове намеће сугестивно, тако се прихватају без великог отпора. Ипак, телевизија се не може оптужити као директан узрочник насиља, јер је само агенс који насиље преноси и појачава. Она својом сугестивношћу додатно доприноси да се одгаја генерација обожавалаца насиља. Она је само олакшала приступ насиљу.

7) Модел катарзе ("прочишћења"), полази од поставке да савремени начин живота ствара немире, тескобе и емоционалне

напетости, које би кроз спорт требало ослободити. Разматрања катарзе показују да се анксиозност посматрањем неких спорто-ва може ублажити или погоршати. Теорија катарзе потиче још из класичне Грчке, где се за драматичне трагедије и одређену музику веровало да прочишћавају осећања. Сматрало се да давање одушка осећањима и емоцијама ослобађа од емо-ционалне напетости, да гледање спорта омогућује чишћење од агресије на контролисан и безопасан начин. Међутим, постоје и друга становишта (Жан-Жак Русо), која сматрају да гледање трагедија и насиљних спортова не ослобађа од агресије и насиља, него их појачава ("подбада"). И данас се поставља питање да ли изажавање агресије у друштвено прихваћеном облику смањује агресивно и насиљничко понашање. Истраживачи сматрају да свака фрустрација води повећавању агресивних осећања. У том смислу наглашава се да агресија рађа агресију. Теорија катарзе своје оправдање налази нарочито у борилачким спортивима, после којих наступа смирење и смањење емоционалног набоја.

- 8) Модел императивне победе. Победа по сваку цену, слоган који тако често чујемо у савременом спорту, доводи до варања, уплитања гомиле, чим се појаве јака осећања супарништва између такмичара, публика постаје "сабирно место интензивних емоција" и својеврсна "фабрика осећања". Лјуди некада "желе видети једну страну на врху а другу понижену и заборављају да је победа до које се дошло варањем или уплитањем гомиле бесмислена, чак и кад не интервенишу, гледаоци покушавају утјечати на игру бодрењем своје стране и "збуњивањем" противничких играча потмулим протестирањем иувредама.".²
- 9) Модел професионалног навијача. Истраживачи уочавају да навијачима идентификација са клубом све мање значи, док на значају добија слоган "ми као група". За потврђивање није више довољно да твој клуб победи, колико да се твоя група представи у добром светлу, да буде активна. Процес "еволуције" навијачког језгра ичао је од позиције "дванаестог играча" до позиције "првог" играча, до групе која има своје име, сас-